

QARABAĞ REGIONUNUN DAVAMLİ İNKİŞAFINDA BİTKİ MÜXTƏLİFLİYİNİN QORUNMASI VƏ BƏRPASI

Validə Əli-zadə

AMEA-nın Botanika İnstitutu

30 il ərzində Ermənistanın Azərbaycan ərazisində hərbi texnikadan geniş istifadə etməsi nəticəsində ətraf mühitin qanunsuz olaraq məhv edilməsi, istismarı və ya dəyişdirilməsi ekoloji fəlakət zonalarının meydana gəlməsinə və orada yaşayan əhalinin normal həyat şəraitinə qarşı yönəldilmiş "ekoloji təcavüz"dür. Qarabağ ərazisində özünəməxsus bitki-floristik rayonlaşdırma, nadir və nəsli planının əlaqələndirilməsi üçün müasir yanaşmalardan istifadə etmək məqsəduyğundur. Azad edilmiş ərazilərdə baş verən ekoloji dəyişikliklərin öyrənilməsi və sürətli bərpa potensialının qiymətləndirilməsi üçün müxtəlif təşkilatların iştirakı ilə yeni vasitə və texnologiyaların Qarabağın deqradasiyaya uğramış ekosistemlərinin reabilitasiyasının planlaşdırılmasına cəlb edilməsi zəruridir. Mühərribə və eyni zamanda kimyəvi çirklənmələr yerli flora və faunanın populyasiyalarının azalması ilə yanaşı, bu təsirə məruz qalmış ekosistemlərdə növ müxtəlifliyinin azalmasına da gətirib çıxarır. Bu ekosistemlərin bərpası üçün optimal strategiyaların işlənilib hazırlanması bioloji sistemlərin pozulmasının xarakterindən, zəifliyindən və davamlılığından, habelə mənfəi nəticələrin yumşaldılması müddətindən asılıdır. Bu baxımdan ekosistemlərin inkişafının keçmişi və indiki tendensiyalarının müəyyən edilməsi (antropogen amillərin və iqlim dəyişmələrinin təsiri), biomüxtəlifliyin öyrənilməsi region təbiətinin və ekosistemlərinin gələcək inkişaf senarilərinin proqnozlaşdırılması üçün vacibdir. Mövcud biliklərin təhlili əsasında monitoring işlərini planlaşdırmaq və toplanmış materialların AMEA Botanika İnstitutunun Herbari Fondunda saxlanılan Qarabağ ərazisindən yığılmış əvvəlki nümunələrlə müqayisə edilməsi mümkün olacaqdır. Bu da yeni nomenklaturaya uyğun olaraq Qarabağdakı bitki növlərinin siyahısının tərtib olunmasına və Azərbaycan florasının məlumat bazasına daxil edilməsinə imkan verəcəkdir.

Nadir və nəsli kəsilməkdə olan növlərin monitoringi, populyasiyalarının vəziyyətinin öyrənilməsi, *in situ* və *ex situ* qorunması məqsədilə toxum fondunun yaradılması, kosmik peyklərdən istifadə olunmaqla, bitki növlərinin yayılma areallarının elektron xəritələrinin hazırlanması, fitosenoz komponentlərinin vəziyyətinin operativ qiymətləndirilməsi üçün bitkilərin böyümə və inkişafının idarə olunmasına xidmət edən rəqəmsal texnologiyaların işlənilib hazırlanması və tətbiq edilməsi, iqtisadi cəhətdən əhəmiyyətli, çoxsaylı faydalı bitki növlərinin xüsusi yer tutduğu Qarabağ florasının zəngin müxtəlifliyini nəzərə alaraq, növlərin tərkibi, arealları, fitosenotik xüsusiyyətləri və ehtiyatlarının öyrənilməsi, bioloji müxtəlifliyin itirilməsinə səbəb olan invaziv bitki növlərinin aktivliyinin artması ilə əlaqədar onların monitoringinin aparılması, statusunun və yerli flora təsiri dərəcəsinin müəyyənəndirilməsi üzrə vacib olan çöl tədqiqatlarının aparılması və nəticələrin mövcud məlumat bazalarına daxil edilməsi – bütün bunlar yaxın gələcəkdə aparılacaq tədqiqat işlərinin əsas mövzusu olmalıdır.

Tədqiqatların nəticələrinin yeniliyi və miqyası bitki müxtəlifliyinin qorunub saxlanılması, bərpası və səmərəli istifadəsi üçün elmi əsas yaradır və ölkəmizin potensialının artırılmasında olduqca əhəmiyyətlidir. Həmçinin populyasiyaların və növlərin tamamilə məhv edilməsinə səbəb ola bilən antropogen amillərin ekoloji perspektivlikli və keyfiyyətli qida donoru olan təbiətə təsiri geniş və spesifikdir, bu isə bitki ehtiyatlarının müxtəlifliyi və onların istifadəsinin ekoloji qiymətləndirilməsi üçün uğurlu siyasətin aparılmasının təminatçısı ola bilər.